

TUDOMÁNYOS ÉLET

AXEL LEIJONHUFVUD

Élet az ökonok földjén*

Az ökon törzs óriás területet tart birtokában a távol északon. Országukat az idegenek zordnak és szomorúnak látják, amelyet nem könnyű szánon bejárni; de az ökonok a hosszú alkalmazkodási idő alatt megtanulták, hogyan csikarjanak ki valami megélhetést belőle. Ősi földjükhöz ösztintén, sőt néha szenvedélyesen ragaszkodnak, az ifjakat a szomszédos, enyhébb klímát élvező *politolok* és *szocilógok* elpuhultabb életének lenezésére nevelik. Közös eredetük ellenére feszült viszonyban állnak e törzsekkel, az átlag ökon bizalmatlan és lenező szomszédjaival szemben (amit azok is szívből viszonzoznak), a társadalmi érintkezést számos tabu tiltja. Az ökonok szélsőséges törzsi szelleme, már-már idegengyűlölete, nehézzé, sőt talán veszélyessé is teszi, hogy egy kívülálló közöttük éljen. Talán ezzel magyarázható, hogy ezidáig még nem tanulmányozták rendszeresen az ökonok életét. Társadalmi rendszerükről és életmódjukról csak töredékes és kétes hitelességű információkkal rendelkezünk. Nagy szükség van ennek az érdekes törzsnek alaposabb tanulmányozására.

Kasztok és státuszok

Értesüléseink arra mutatnak, hogy társadalmi struktúrájuk egy ilyen primitív néphez mérten elég bonyolult. A társadalmi struktúra két fő dimenziója a kaszt és a státusz. A törzs elsődlegesen kasztokra oszlik és minden kaszton belül a státuszviszonyok szövedékét találjuk.

Az ökonok státuszrendszerének rendkívül érdekes oldala, hogy a státuszviszonyok nem képeznek egyszerű hierarchikus „szurkálási skálát”, ahogyan az ember elvárná. Például azt találjuk, hogy A szurkálja B-t, B szurkálja C-t és végül C szurkálja A-t! A státuszok közötti tranzitivitásnak ez a hiánya lehet a ludas az ökonok belső viszállyaiban, amelyek oly túrhetetlenné teszik társadalmi életüket a látogató számára. Minden rendelkezésünkre álló útleírás „veszekedős fajta”-ként jellemzi az ökonokat, akik „egymás háta mögött áskálódnak”. A társadalmi összetartozás érzését főképp a kívülállók iránt táplált bizalmatlanság tartja fenn. Ezzel szemben azokban a társadalmakban, amelyekben hierarchikus szurkálási rend uralkodik, rendszerint azt találjuk, hogy valamiféle egyensúly alakul ki és valójában nagyon ritkán kerül sor szurkálásra. Az ökonok közt észlelt civilizálatlan rendellenesség olyan rejtély, amelynek megoldását az ökonológiai kutatásokban kiemelt főirányként kellene kitűzni.

Végző soron az elméleti kérdés nyitjának bizonyulhat az, ami első pillantásra úgy tűnik, mintha további komplikációként akadályozná, hogy az ökon törzs helyzetét tisztán lássuk. A kasztok között hagyományosan nincs szurkálás, de ez alól a szabály alól is van kivétel. A felsőbb kasztok tagjait gyakran rajta lehet kapni, hogy alsóbb kasztok tagjait

* *A szerkesztő megjegyzése:* Mivel fiatal olvasóink közül sokan, a mai ifjúságra oly jellemző idealizmussal és tettvágyal azt tervezik, hogy az ökonok közötti életnek és munkának szentelik magukat, mint szerkesztő kíváncsúnak véltem, hogy felkérjek egy tapasztalt ökonológistát, írjon beszámolót erről az alig ismert törzsről. Szorgos kutatással e tanulmány szerzőjére akadtunk. Dr. Leijonhufvud szinte tökéletesen megfelelt a feladatnak, hiszen már 10 éve él száműzetésben Uclában, egy távoli ökon faluban és nemcsak állandó lakos lett belőle, hanem még a falu vénei közé is bejutott. (Nem tudtunk rájönni, hogyan álcozta magát azon túl, hogy öses szakállat növesztett.)

A cikk eredetileg a *Western Economic Journal* (most: *Economic Inquiry*) 11. évf. (1975) 3. számában jelent meg „Life among the Econ” címen. Fordította *Létra B. Soma*.

szurkálják. Noha az ilyesmit jó ízlésbe ütközőnek tekintik, nem jár formális szankeiökkel. Az alsóbb kasztnak az a tagja azonban, aki a felsőbb kasztból próbál valakit szurkálni, nagyobb kockázatot vállal: kiközösítést és a szólásjog elvesztését a törzs tanácsülésén, amelyet telenként tartanak.

E megfigyelés lényegének kifejtéséhez el kell még mondanunk néhány dolgot a törzsbeli kasztokról és státuszokról. Az ökonok „kaszt” jelentésű szava: *szakτέρ*. A kaszthoz tartozás az ökon öntudatnak és én-tudatnak fontos része, a felnőtt ökon így mutatkozik be: „szakterem ez és ez”. Érdekes ennek a szónak a magyar eredete is, hiszen az ökon normális esetben óvakodik attól, hogy közönséges magyar nyelven beszéljen. Ami magyar szó mégis beszívargott a nyelvükbe, azt olyan értelemben használják, hogy más ne érthesse meg, miről is van szó. Például ebben az esetben a „tér” szó használata azért félrevezető, mert a kasztok nem települnek külön. A társadalmi egységet, amely kb. a falunak felel meg, ökonul *intnek* vagy *tansznak* nevezik. Az ökon intek mindig több szakτέρ tagjaiból állnak, sőt egyes esetekben minden kasztot megtalálunk egy-egy intben.

A státuszviszonylatok az egyes szakterekben sok közös vonást mutatnak fel. A legjellemzőbb, ami miatt komoly kutatóknak is érdemes az ökonok közti státuszviszonyokkal foglalkozniuk, az a mód, ahogy a státusz összekapcsolódik bizonyos fajta eszközök előállításával, amelyeket *modellnek* neveznek. A felnőtt hím státuszát az szabja meg, mennyire ügyesen tudja *szakterének modelljét* elkészíteni. Az a tény, hogy (a) minden ökon státuszra törekszik, (b) hogy státuszt csak moddel készítésével lehet elérni, és hogy (c) a legtöbb modelnek kicsi vagy éppen semmi a gyakorlati haszna, talán magyarázatot ad a törzsbeli státusz és a moddel készítés között, valamint az, hogy a modelleket inkább ceremoniális, mint praktikus célra készítik, az utóbbi idők fejleménye. Ebből sok megfigyelő pesszimista következtetésre jut az ökon kultúra életképességét illetően.

Akárhogy volt is azelőtt, tény, hogy a szakterek már nem képeznek szilárd rangsort. Ez magyarázhatja, hogy az egyéni státuszok nem tranzitívek. Először is, két kasztnak a sorrendje néha határozatlan. Így pl. noha a *mikró* magasabbrendűnek tartja magát a *makrónál*, ugyanezt teszi egy makró egy mikróval szemben, és a kívülálló e vitában határozatlan vagy legalábbis eltérő álláspontot foglalnak el. Tehát egyes kasztok egymás közötti presztízviszonylata nem reflexív. Más esetekben viszont tiszta a rangsor. A pápi rend például (a *mat-ökon*) felsőbb szakτέρ, mint akár a mikró, akár a makró, míg például a *fejlők* ugyanilyen egyértelműen alacsonyabb rangúak. Másodszer: tudjuk azt is, hogy a kasztok rangsorolása (ha van is) nem állandó, hanem idővel változik. Így például bizonyítható, hogy a *mat-ökonok* jelenlegi magas és a *fejlők* alacsony rangsorolása, történelmi távlatból nézve, új jelenség. A *mat-ökon* felemelkedése összefüggésben lehet azzal a korábban már tárgyalt iránnyal, hogy minden ökon díszesebb, szertartási célú modellekre törekszik, míg a *fejlők* alacsony rangja annak tudható be, hogy ez a kaszt az utóbbi időkben megsértette a politolokkal, szociológokkal és más törzsekkel való érintkezés tabuját. A többi ökon rossz szemmel nézi ezt, mint ami a törzs moralitását aláássza, sőt azzal gyanúsítja a *fejlőket*, hogy nem tisztelik a modelleket.

Ha az ökonok nem-tranzitív státusz-rendszere első pillanatra rendhagyónak látszik is, ez legalább olyan jelenség, aminek ismerjük párját.¹ Lehet, hogy amit az ökonoknál tapasztalunk az egyszerűen felbomlása egy valaha volt társadalmi rendnek, amelyben a kasztok rangsora és a kasztokon belüli egyértelműen tranzitív státusz-rendezés még tökéletesen ép volt.

Iffak, fölnőttek és vének

Az ifjú ökon (vagy *ökleveles*) csak akkor léphet be a fölnőttek társadalmába, ha már csinált egy moddelt és annak az *intnek* a vénei, amelyben inaséveit tölti, úgy ítéli, hogy kellő mesterségbeli tudásra tett szert. Az ifjat egy bonyolult szertartás keretében avatják fölnőtté, melynek részletei faluról falura változnak.* Égyes jobb falvakban megkövetelik

¹Vö. pl. az indiai *'ajmani* rendszerrel. (MANNING NASH: Primitive and Peasant Economic Systems, Scranton, Pa, 1966.)

* A fordító szülőfalujában (Matudémia) a szertartást *védésnek* nevezik, a felavatott ifjú *kandi-státuszba* kerül és havi *bagópénzt* kap. Ez utóbbinak rituális-szimbolikus jellegét bizonyítja, hogy a pénzdarabok száma (472), aminek mágikus jelentőséget tulajdonítanak, generációk óta változatlan, noha egy pofa bagóért egyre több pénzt kell adni. Ugyanebben a faluban viszont kihalt az alábbi „vadonba úzás” barbár gyakorlata. (L. B. S.)

(más távolabbi falvakban nem tudjuk így van-e), hogy a fiatal fölnőtt folyamatosan bizonyítsa rátermettségét e műtárgyak készítésében. Ha ezt elmulasztja, kiűzik az intből, hogy a vadonban lelje halálát.

Ez az eljárás kegyetlennek tűnhet, de az ökonok a férfiasság rítusának tekintik, melyet a hagyomány szentesített és életbevágóan fontosnak tartják az int ereje és jóléte szempontjából. Ha a fiatalokkal szemben kemények is a követelmények, könyörületességre vall az, ahogy az ökonok az öregebbekről gondoskodnak. Akit egyszer a vének közé választottak, annak már semmit sem kell tennie, mégis jól tartják.

Totemek és a társadalom struktúrája

Noha eredetileg a *modell* szó csak egy konkrét szerszámot jelentett, a kutató vakon menne el az ökonok társadalmi struktúrájának kulcskérdései mellett, ha ragaszkodnék ehhez a szemlélethez. A *modell* absztrakt fogalomra fejlődött, amely uralkodik az ökonok felfogásán csaknem minden társadalmi viszonyukban — legyen ez a más törzsekkel vagy más kasztokkal való kapcsolat, vagy a státusz-viszony egy kaszton belül. Például, ha egy idegennek azt magyarázzák, miért becsülik oly kevésre a szociológokat vagy politolókat, ennyit mondanak: „nem alkotnak modellt” és kész.

A *modell* uralkodó szerepét talán legjobban azok a (sajnos hiányos) beszámolók illusztrálják, amelyek a két legnagyobb ökon kaszt, a *mikrők* és *makrők* kapcsolatát tárgyalják. Mindkettőnek van egy-egy nagyon egyszerű alapmodellje, és az egyes tagok által alkotott modellek csak variációk arra a témára, amit a kaszt alapmodellje szab meg. Itt is arra lyukadunk ki, hogy az ökonok a társadalmi viszonyokat — ez esetben két kaszt között — a megfelelő modellekre hivatkozva fejezik ki. Így, ha egy mikró-ökont megkérdezzük, miért nem házasodnak a mikrők a makrőkkel, ezt válaszolja: „Ők másféle modellt csinálnak”, vagy ezt: „Nem ismerik a mikró modellt”. (Ebben persze teljesen igaz is van, csak éppen ő sem ismeri a makró modellt.)

Több megfigyelő tett már megjegyzést arra, hogy szinte lehetetlen valamelyik szaktér egy tagjától összefüggő és érthető választ kicsalni a kérdésre, mi különbözteti meg az egyik kasztot a másiktól úgy, hogy végül a válasz ne arra az állításra zsugorodjék össze, hogy a modellek különböznek. Bár a probléma még sok kutatást igényel, már ennyi is elég annak az álláspontnak az alátámasztására, hogy az alapmodellt a kaszt *totemének* kell tekintenünk. Meg kell jegyezni, hogy ezt a vitás kérdést nem azért nehéz eldönteni, mintha valamilyen tabu tiltaná, hogy a kasztok kérdéséről idegenekkel beszéljenek. Nemesak hogy nem zárkoznak el, de rendszerint nagyon is beszédesek, ha a téma szóba kerül. A baj az, hogy amit mondanak, alig áll másból mint a legközönségesebb kaszt-előítéletek kifejtéséből.²

A tapasztalatlan szemlélőnek a főbb kasztok totemjei csaknem egyformának tűnnek. Éppen az a nagy társadalmi fontosság, melyet maguk az ökonok tulajdonítanak az apró különbségeknek, helyezi az ökonográfiát (az ökon iparművészet tanulmányozását) a modern ökonológia középpontjába. Illusztrációként nézzük meg a mikró és a makró totemeket. Durván mindkettőt úgy lehet leírni, hogy két középen összekötött faragott papálcika alkotja őket, amelyek valami olló-formát képeznek (1. ábra).

1. ábra

Egyes ceremóniák ezekkel a totemekkel különösen fontosak számunkra, mivel az ökonok moddelkészítésének eredetére utalnak. Sajnos csak egyes utazók töredékes beszámolóit ismerjük ezekről a szertartásokról, és amikor megkísérlik, hogy laikus módon értelmezzék amit láttak, gyakran ellentmondanak egymásnak. Nagy szükség lenne rendszeres tanulmányozásukra.

² Ez a megfigyelés nem új. Megtalálható pl. MACHLUYP *Hajótak* c. művében az „Öfel-sége Semantick nevű hadihajójának útja Ökonföld partjára” c. fejezetben.

Az itt következő vázlatos leírás a makróknál szokásos „talajkutató” ceremóniáról több olyan talányt hoz felszínre, amelyek az e téren kutató ökonológistákat mostanában zavarba ejtik:

A vén megragadja az LM-et a bal, az IS-t a jobb kezével, és a totemet kissé behajlított könyökkel maga elé tartva egyenesen halad előre a kiválasztott terepen, és pedig a rítus szavai szerint: „nem nézve se jobbra, se balra”.³ A falu ifjai először vidáman ugrálnak körülötte, majd elcsendesednek, amikor a vándorlás hosszadalmassá és fárasztóbbá válik. Ez alkalommal az út igen hosszú volt, a terep nehéz. . . az ifjak elnyúló sorban, mogorván és sárosan követték vezetőjüket, aki izzadságtól gyöngyöző homlokkal, elszántságba merevedett arccal botladozott az útjába kerülő akadályokon át. . . Végre valahára a totem megrepeg, egyre jobban kileng és végül reszketve egyenesen lefelé mutat. A vén megvárja, míg az ifjak köréje gyűlnek, és nagy ünnepelességgel kinyilatkoztatja: „Imé a Makró Igazsága és Hatalma.”

Bizonyára egy ilyen leírásból is világos, miért tört ki olyan nagy vita az Eszközista Iskola fő tétele körül. Ez a befolyásos ökonográfiai irányzat azt bizonygatja, hogy a moddel-faragás művészetének történelmi eredete hasznos szerszámok és eszközök készítésében gyökerezik és hogy például az előbb leírt ceremónia, rituális formában, azokra a tényleges felhasználási módokra utal, amelyekre ezeket az eszközöket valaha fordították.

Bármilyen hóbortosnak látszik is ez az eszközista hipotézis, igazságtalanság lenne kapásból elvetni. Hogy a makró-moddelt szabad-e eredetileg „hasznos eszköznek” tekinteni, elsősorban attól függ, hogy a leírt szertartás rituális talajkutató tényleges eredménnyel jár-e. Maguk a makrók kitartanak a mellett, hogy ily módon aranyra lelnek. Egyes utazók és kutatók igazolják ezt az állítást, mások elvetik, mint pusztá mendemondát. Az úgy nagyon hasonló azokhoz a kísérletekhez, amelyek a vízkutatás varázsvesszős módszerét akarták kiértékelni. Sokan esküsznek rá, hogy működik, de hogy miért, arra soha semmilyen tudományos magyarázatot nem találtak.

Megbízható szemtanúk beszámolóit szólnak arról, hogy a makrók tényleg találtak aranyat. Anélkül, hogy valamennyi ilyen beszámoló hitelességét kétségbe vonnák, a szkeptikus kritikusok szerint értéküket erősen le kell szállítani. Az ökon „arany” szó, mint mondják, mindenféle sárga színű fémot jelenthet, bármily értéktelen is az. Más ökonológisták pedig azt hangoztatják, hogy a „talajkutató” szertartást soha vagy szinte soha sem végzik ismeretlen talaj fölött, és hogy a szemtanúk beszámolóit olyan telérek „felfedezéséről” szólnak, amelyeket a makrók már nemzedékekkel ezelőtt is ismertek.

Megkérdéshetjük, hogyan marad életben egy szokás, ha semmi sincs mögötte. A válasz egyszerű, és aligha lepi meg azokat, akik jártasak a primitív népek hitvilágáról írt korábbi művekben. Ismerünk eseteket, amikor a szertartás semmi kézzelfogható eredményt nem hozott. Ha így esik, a makró a következő két álláspont egyikét fogadja el. Vagy megvádolja azt a személyt, aki a szertartást végezte, hogy egyes részletekben eltért a rítustól, vagy pedig kiáll a társa állítása mellett, hogy igenis ott van az arany, de nem ástak érte elég mélyre.⁴

³ Ugyanezek a szavak jelennek meg a megfelelő mikro rituáléban is. A beszámolóik szerint a makrók maguk között lebecsülik a mikro talajkutatót, mondván, hogy egy mikro „nem tudja megállni hogy jobbra ne nézzen”. A mikro viszont azt állítja, hogy a makrók „balra néznek”. Eddig senki nem állt elő valami egyszerű hipotézissel, ami megmagyarázná ezt a különleges liturgiai ellentétet. Valószínű, hogy túl messzemenő magyarázat nem is lenne helyénvaló, és egyszerűen el kell fogadnunk, hogy ez is csak az ökonok szüntelen civakodásának egyik érdektelen példája.

⁴ Az utóbbi magyarázat a kedvesebb, mivel a felelősséget egy másik kasztra hárítja nevezetesen, az *au-maître*-ekre, vagy *ométerekre* (az írásmód változó), akik a kubikusmunkát végzik mind a makrók, mind a mikro részére.

A „kubikusok” kasztja különösen érdekes az ökonok elmaradottságával foglalkozók számára. A legalacsonyabb ökon kaszt tagjai, az *ométerek*, a tradíciók értelmében csak a legpiszkosabb fizikai munkát végezhettek, és ami az ökonok szemében még fontosabb, nem volt soha saját totemük. A legutóbbi időkben azonban ennek a kasztnak a révén kezd utat törni valamiféle iparosodás az ökonok közt. Az *ométerek*, mentesek lévén a moddel-faragásra és ehhez kapcsolódó totemhítre koncentrált nevelés előítéleteitől, készségesen fordultak a modern gépek felé és járatosakká váltak a kotrógépek és gépi darálókat használatában. A törzs többi részének a magatartásában ezzel az egykor páriának tekintett kaszttal szemben, amelyik most az iparosodás élén jár, keveredik a lenézés és irigység, ahogyan várhattuk.

Eléggé világos, hogy akármelyik álláspontra helyezkednek is, az „illúziók sértetlenek” abban az értelemben, hogy a totem szerepét a kaszt hitéletében nem ingathatták meg.

Mitoszok és modellek

Utóbbi években csökkent az érdeklődés az iránt a vita iránt, hogy egyes ökon modellek „működnek-e” vagy sem (illetve hogy milyen értelemben mondhatni róluk, hogy „működnek”). Bizonyára nem azért, mert az ügy eldőlt, valójában ma bizonytalanabbak vagyunk mint valaha, hogy mi is a válasz az eszköztásk által feltett kérdésre. Inkább arról van szó, hogy megváltozott a metodológiai perspektívánk, és úgy tűnik, hogy az eszköztásta úgy már nem szül „jó” kérdéseket. Az „új ökonológia”, mint tudjuk, a hangsúlyt a *Verstehenre* helyezi, és ennek megfelelően elveti azt a kísérletet, hogy az ökonok hitvilágát a modern természettudományból átesempézett racionális kritériumok szerint ítéljük meg.⁵

Egyre világosabbá válik, hogy az ökonok komolyan hisznek minden modelben, akár igénylik egy bizonyos modellek „hasznos szerszámként” való elismerését, akár nem. Ha a „használatosságot” tekintjük a kiindulópontnak e nép totem-kultusza megítéléséhez, akkor csak zsákutcába juthatunk, különösen ha a *mat-ökon* kasztot vesszük szemügyre.

A *mat-ökonok* több szempontból is a leglebilineselőbb ökon kaszt és mindenestre a legszínesebb. Ma elég nagy a bizonytalanság, valóban illik-e a „papi” jelző erre a kasztra, az viszont könnyen érthető, miért nézték őket papoknak az első utazók. A mélyélesen tiszteletteljes magatartáson túl, melyet az átlag ökon tanúft irányukban, maguk a *mat-ökonok* is sok olyan kulturális bélyeget hordoznak, amelyeket más népeknél vallásos rendekkel vagy szektákkal szoktunk asszociálni. Például, olyan szegénységet vállalnak, ami még az ökon színvonalhoz képest is nyomorúságos, és világosan látszik, hogy ezt önként teszik, nem szükségyszerűségből. Beszélük, hogy edzéskeppen időnként anyaszült meztelenül kiállnak az absztrakció és tájakon uralkodó fagyos szélrohamába. A többi ökonok, akik rendszerint vastag gyapjúruhákba burkolózva járnak, nagyon csodálják őket ezért a szokásukért. További nagyrabecsült tehetségük a *glosszológia* is, az a képességük, hogy ugyanazt a dolgot sok különböző nyelven el tudják mondani.⁶

A *mat-ökonok* remekműű, finoman megmunkált modelleket faragnak walras-esontból. A legjobb mestereik⁷ által készített példányokat minden ökonográfus egyhangúlag páratlannak ítéli, mind a nyersanyag, mind a mesteri kidolgozás szempontjából. Ha közülük egyesek még „hasznosak” is — amiről még az ökonok tanúszkodása is megoszlik —, az nyilván csak esetlegesen járul hozzá elkészítésük motivációjához.

Az utóbbi években sok vita folyt arról, hogyan minősítsenek egyes ökon modelleket és a hozzájuk tapadó hittételeket: vallásnak, folklórnak és mitológiának, vagy filozófiának és „tudománynak”, vagy pedig sportnak és játéknak. Mindegyik felfogásnak vannak tekintélyes ökonológista szószólói, de a vita nagyrészt egy helyben topog. A modellek szertartásszerű használatát, amiről fentebb szóltunk, és az általános ökon kultúra rituális gazdagságát már régen elfogadták a vallási értelmezés bizonyítékául. De egy kommentátor szerint: „Ha ezek vallási meggyőződések is, hit nélküli vallással van dolgunk”. Ez az interpretáció megfeneklett a terminológiai ellentmondáson, és most nem túl népszerű. Érdekesebb azoknak az érvelése, akik úgy tekintenek egyes ökon hitrendszerekre, mint egyfajta kvázi tudományos kozmológiai elméletre. Ezt illusztrálja *Robinson* asszony leírása arról, amit ő *K.-izmusnak* nevez, és ami a Charles folyó menti hatalmas falvakban uralkodik; ez a leírás a régi jón filozófusok vitáira emlékeztet arról, a víz, a levegő vagy a tűz szolgál-e a világmindenség „alapananyagául”. A *K.-izmus* valóban nagyon hasonlít

⁵ C. LEVI-STRAUSS: *The Savage Mind* említhető meg mint lényeges olvasmány bárkinek, akit komolyan érdekel az ökonok hitvilága.

⁶ Mármint különböző matak nyelvjáráásokban — az indoeurópai nyelvek nem számítanak.

⁷ Az ökonografikák kezdő gyűjtőinek tudniuk kell, hogy a piacon ma található legtöbb műtárgy inasok készítette utánzat. Sokuk mégis magasabbrendű esztétikailag mint, mondjuk, a makrók durván faragott totemje, vagy mint azok a túlméretezett, gépi úton előállított modellek, amelyeket mostanában exportálnak az ométerek, akiknek ninesenek felújítható művészeti tradícióik.

Anaximander tanításaira.⁸ Tudjuk továbbá, hogy más *tanszokon* az *M.-izmust* is tanítják, de erről még nincs világos beszámolónk és valóban keveset tudunk róla, kivéve hogy a Charles menti ökonok (mint eretnekséget?) ridegen elutasítják.* A kozmológiai nézet szövívi azzal támasztják alá érvelésüket, hogy rámutatnak a mat-ökonok és a pythagoraszi testvériség között fennálló hasonlóságra. Tudatoson vagy sem, de a mat-ökonok szerintük annak az ősi pythagoraszi elvnek engedelmeskednek, hogy „A filozófiát úgy kell művelni, hogy legmélyebb titkaiba csak a matekban jártas tudós elmék legyenek beavatva.”

A sportként és játékként való értelmezés azok miatt a beszámolók miatt kapott lábra, amelyek a *külgáz* kaszt moddel-szertartásairól szóltak.⁹ De itt is az derült ki, hogy ha a szertartás tartalmazza is egy játék minden külső megnyilvánulását, a résztvevők számára valamiféle moralitásdráma jellegét ölti fel, amely lényeges vonásokban hat világfelfogásuk alapjaira.

Az ökonok jövője

Felelőtlenül járnánk el az ökon néppel szemben, ha társadalmuknak ezt a rövid bemutatását anélkül fejeznők be, hogy néhány szót szólánánk jövőjükéről is. Kilátásaik sivarak. Társadalmi struktúrájukat és kultúrájukat most kell tanulmányozni, míg végleg el nem pusztul. A közvetlen és legsürgetőbb problémáinknak még felületes felsorolása is úgy hangzik, mint a napjaink primitív népeit érő csapások listája.

Szegényen élnek — egy törpe kisebbség kivételével számtalan szegényen. Népeiségük növekedési rátája a világon a legmagasabbak közé tartozik. Földjük gazdag, de öröklött természetes erőforrásaik nagy részét eladták külföldi érdekeltségűeknek egy túl lencsért. Szegénységük ellenére még a gazdagabb népek gondjaitól sem mentesek; az utazók elmondják, hogy egyes falvaikat elborítja a fékevesztett modelgyártás hulladéka, és hogy az egykor idilli tájat eléktelenítik az ométerek találmára vajt kutatóárkai. Mesélnek, hogy még híres Ithet Forrásuk is elszennyeződött.

Az ökonok népe még gondoljai közepette is a régi büszke és harcos törzs maradt. Mégsem képesek arra, hogy „alkotó választ” találjanak problémáikra. Világosan látszik, mi vár rájuk, hacsak nem kapnak külső segítséget.

Némi optimizmust táplálhatunk, hogy a nyomor problémája megoldható. A népesség növekedése idővel lassulhat ugyan, de kevés a remény rá, hogy az ökon kultúra szét-hullása megállítható vagy visszafordítható folyamat. Újból megismétlődik a szomorú és ismert történet, amikor a primitív népek szembekerülnek a modern világgal. A szimptomák listája hosszú, mi csak néhányat érintünk közülük.

Gyöngül az ökonok politikai szervezetsége. Az alapvető politikai egység az int (vagy tansz) marad, benne a politikai hatalmat továbbra is a vének tanácsa gyakorolja. De egy idő óta a vének hatalmának alapjai megincognak. Az ifjú ökonok közt sem dűvik jobban a vének iránti tisztelet, mint másutt a világon. Az életkorra és tapasztalatokra alapozott tekintély egyre gyöngül azáltal, hogy az elismert státusz egyre jobban a model-készítésben való ügyességhez kötődik. (Mint már említettük, sok vén abbahagyja a model-faragást.) Noha az intek felépítésében úgy válaszoltak erre a fejleményre, hogy gyakran egész fiatal model-készítőket is kooptáltak a „vének” közé, mégis veszélybe került a politikai rendszer legitím volta az ökonok szemében — és ennek megfelelően csökkent az esély, hogy a törzs problémáira konstruktív politikai választ tudjanak adni.

A fölött ökon valaha az int örökös tagjának tekintette magát. Ez ma már nem áll — az intek közti vándorlás mindennapos, még a falu vénei sem tekintik magukat feltétlenül

⁸ ARTHUR KOESTLER: *The Sleepwalkers*, New York, 1968, 22—23. o. jól összegezi Anaximander tanításait: „A mindenség nyersanyaga nem az anyag valamely ismert formája, hanem egy olyan szubsztancia, amelynek a megsemmisíthetelenségen és örökkévalóságon kívül nincs határozott tulajdonsága. Minden ebből az anyagból képződött és ebbe tér vissza; e világot megelzően számtalan más univerzum is létezett már, és visszaolvadt az amorf tömegbe.” Ha ezt a primitív tant modern terminológiával akar-nók kitüntetni, akkor Anaximandert a „pöf-pöf, durr-durr” (putty-putty, bang-bang) kategóriába kellene sorolni.

* Más folyók mentén éppen fordítva. (L. B. S.)

⁹ Egy megfigyelő ezt a szertartást maga is a társasjátékok nyelvén önti szavakba: „Minden játékos kap 2 országot, 2 jószágot, 2 tényezőt és egy ún. Bowley dobozt, . . . stb.”, és intellektuális igényesség szempontjából a külgáz játékot az ostáblához hasonlítja.

állandó tagoknak. Ha ez a mozgékonyseg segíti is őket megküzdeni a nyomor problémáival, a politikai szervezetet nyilván tovább gyengíti. Az urbanizáció rokon problémáját is említhetjük, sok falu már három-négyszer akkora, mint egy-két generációval eelőtt volt. Jól ismerjük azokat a társadalmi bajokat, amelyeket a nagy városi konglomerátumok az átmeneti lakosok tömegével, valamint az alacsony hatásfokú és gyenge politikai gépezet együttesen előidéznek.

Ilyen körülmények között elidegenedést, irányvesztést és a szellemi értékek általános károsodását várhatjuk. És a valóságban is ezt látjuk. Egy kultúra felbomlásának tipikus intő jele a történelmi tudat elvesztése, és a hagyományok tiszteletének elsorvadása. A primitív társadalmak normális rendjével ellentétben, az ökon papság nem őrzi meg és nem tanítja a törzs történelmét. Egyes ökon falvakban még csak találunk egy-egy vént, aki gondját viseli a törzs egyes rég eltávozott hősei által alkotott modelleknek, buzgón meséli a hozzájuk fűződő legendákat. De kevés ifjú vagy fölöttöri magát, hogy ilyen kósza tündérmesékre figyeljen arról, amit csak durván megmunkált rozsdás öreg ereklyének tekint. A fiatal nemzedék körében ritkán találni valakit, akinek az ökonok történetéről bármilyen fogalma is lenne. Elvesztvén múltjukat, az ökonok nem bíznak jelenükben, és nincs céljuk, iránytűjük a jövő felé.

Egyes ökonográfusok vitatják a kulturális felbomlásról itt festett szomorú képet, rámutatva, hogy a jelen az ökon művészet fénykora. Valóban szinte minden ökonográfus egyetért abban, hogy a jelenlegi model-készítés soha nem látott esztétikai magaslatoakat ért el. De kétséges, hogy ez okot ad-e az optimizmusra. Nem ritka dolog, hogy valamilyen speciális művészeti ág egy kultúra hanyatlása közepette is kivirágzik. Lehet hogy épp a társadalom felbomlása készíti kulturális „pótcselekmény”-re a tehetségeket, akik kétségbeesetten küzdenek civilizációjuk hanyatlása ellen. Az ökonok jelenlegi lázas model-faragását valószínűleg ebben a megvilágításban kell szemlélnünk.